

DA NOSA TERRA

OS QUE PADECEN
EOS QUE MANDAN(PEQUENA HESTORIA
DUN RETROCESO).

Hai moito que falar en col da situación dos traballadores galegos baixo o «régime» feixista. Non imos a faguer un exame detallado senon, samente, a sinalar algúns rasgos fundamentaes.

Todal-as forzas que decote viñan exercendo un influxo regresivo sobre o desenvolvemento social de Galiza, son as mesmas que oxe, ao amparo da alevosía militar, tópanse no cúmio do poder. No fondo poderíase dicir que non hai troque sustancial: os que mandan son os mesmos que indirectamente dominiaban antes do 8 de xulio. (Enténdase ben, dominiaban cō peso dos seus intereses, e en contra da vontade expresa do pobo). Ademais das «forzas tradicionais» (militarismo, clero, aristocracia rural) xogaba un certo papel n'aquel sistema de intereses dominiantes, a burguesía industrial. Pero a preponderancia d'esta — xa limitada pol-o escaso desenvolvemento da industria en Galiza —, tócase oxe atenuada pol-o imperio absorbente que, en troques, adquiren as castas feudais.

Mais aínda. Si se poidera falar de *descontento*, tratándose de crases dominiantes, teríamos que sinalar precisamente — no caso de Galiza — á burguesía industrial. Ela é a que mais contribúe — por forza — a soste as necesidades bélicas, sin ser, por contra, a mais directamente beneficiada pol-a sublevación feixista. Por instinto de conservación, sacrifícase... e agarda.

Ao mesmo tempo que a industria ía crescendo en Galiza, o proletariado industrial orgaizábase; o seu exemplo, aínda que en pequena escala, íase extendendo ao campo. Os labradores, sempre un pouco receosos con todo o que vai da cibdade, escomenzaban, noutante, a comprender a forza da solidariedade pra defender os seus dereitos. E así o crego e o cacique perdían terreo, xa non eran os amos no sentido feudal e oprobioso da verba. Para se decatardos avances do campesinado galego abunda lembrar a actividade política que desplegó no período electoral derradeiro e na campaña en prol do Estatuto. A política non era xa patrimonio exclusivo dos caciques... Estábase civilizando. N'ela interviña, con crecente dinidade, sin medo, con pasión e esperanza, toda a xente labrega.

Cando os traballadores todos — da cibdade, do campo, do mar — ían avante na conquista dos seus respectivos dereitos; cando na loita e n'a conquista medraba o espírito de unidade e estaban xa alcadando os nosos traballadores a concencia plea da súa forza social, xurde o levante militar feixista que pretende botar por terra, entre o sangue vertido pol-os crimes d'una represión brutal, o roito de longos anos de inque-danza, esforzo e sacrificio.

Dende as outas montañas ás ribeiras do mar, sobor das cam-

piñas e en cada aldeia, o feixismo botou o seu manto treboento. Isto non significa que haxa interposto unha barreira infranqueable. Endexamáis a Hestoria fica inmóbel. Camiña sempre. Mais o camiño a andar non é dereito. Por vegadas unha volta sitúanos, en aparencia, mais lonxe do punto de partida.

Os xornaes do traballo industrial non só están reducidos á metade. A vida encareceu; os productos ou faltan ou custan máis. E os obreiros non teñen xa, como n'outrora, as súas vellas armas defensivas. Os sindicatos, a prensa, todo foi suprimido baixo a bota de ferro alemán dos xéras faiciosos.

Ao mariñeiro pásalle outro tanto. O peixe non vai ao mercado, senon ao exército. O mariñeiro non é xa un traballador, senon máis ben un home condenado a traballos forzados.

E si as fábricas e o mar sofren de tal xeito as imposicións inhumanas da dictadura militar, no caso dos campesiños agrábase todo isto cō vexamen moral — máis fundamento sentido no campo por que alí quedaban máis vestixos de feudalismo. A eirexa e o cacique voltaron a ter nas súas máns uns privilexos que escomenzaban a dar por perdidos pra sempre.

Hai algo aínda que ten unha importancia de premeiro orden. Na Galiza asoballada pol-o feixismo, unha cousa é imposíbel: a conciliación de intereses baixo a etiqueta de «unidade nacional». Ao dal-o seu brinco atrás as clases dominiantes máis representativas do feudalismo, viñeron caer no lombo dos traballadores. O golpe foi forte, e o traballador está desfeito, extenuado. Non é difícil, n'estas condicións, asoballalo. Pero él sabe o que ten enriba: un peso estrano, do que se ten que desprender se non quere morrer afogado.

Lonxe de se conciliaren os intereses, a discordia de crases quedou profundamente sinalada pol-o feixismo. A unha banda a Galiza do traballo; á outra a Galiza da tiranía e do privilexo aldraxante. Antre as dúas érguese oxe unha montana que xa non se pode afastar. Por contra, as dificultades económicas, os crimes, os agravios, aumentarán cada día a súa mole.

O feixismo pretende cabalgar sobre a Galiza traballadora. Espeta as esporas e fai sangue. Pero é sangue humano. Por eso non cabalgará moito tempo. Os traballadores galegos conquistarán de novo as perdidas liberdades. Non renunciarán a elas. Endexamáis. Aproveitarán a primeira volta do camiño para chimpár no precipicio do pasado que non volve, aos que creeron poder virar a Hestoria cara ao pasado. Os traballadores todos da Hespaña antifeixista hanos de axudar...

E. F.

DA GALIZA MARTIR

por Castelao

A derradeira lección do mestre

A derradeira lección do mestre

A vontade e a hestoria

HESPAÑA E PORTUGAL

No recente Congreso Internacional dos escritores tivo unha singular nobreza e craridade a voce ilustre de Jaime Cortezão ao deslindar o verdadeiro sentir do povo português n'esta hora trágica. Damos aquí o texto do seu exemplar discurso.

Camaradas e irmáos:

Vou falar-vos, na minha qualidade de secretario de secção portuguesa da Associação Internacional para a Defeza da Cultura. Antes de entrar propriamente no assunto da minha comunicação, deosejo fazer algumas considerações sobre a minha posição especial neste Congresso. Sou português, quer dizer: pertencō a un povo livre, realidade historica que sinto profundamente. E, todavia, jamais e menos agora, em Espanha me senti estrangeiro. Ha, é certo, uma categoria política e psicológica, a do português, distinta da do castelhano. E a mesma Constituição da Republica espanhola reconece, aínda que atenuada, essa categoria ao catalão, ao vasco e ao galego. Mas não é

menos verdade que existe, comum a todos, outra categoria a do ibérico ou hispano, como quiserem chamar-lhe. Até ao século XVI e antes do período filipino que perturbou as relações entre espanhóis e portugueses — estes, aínda os mais terminantemente lusitanos, como Camões ou Duarte Pacheco, afirmavam aquela categoria.

Pois bem, como nunca deosejo declara-lo: os portugueses sentem esse hispanismo — laço etnológico, psicológico, cultural, que desde as profundidades da historia neste momento os impele com ardente fraternidade para os espanhóis. Porquê?

Combinados numa unidade geográfica, tão característica como a Península Ibérica, colocados entre dois continentes e entre dois

mares e à beira das estradas marítimas que levavam à parte restante do planeta, Espanha e Portugal estavam, pela excelencia única da posição destinados a uma função comum na historia. Os homens responderam às virtualidades que lhes oferecia a natureza. Aos dois povos peninsulares, em seu conjunto, coube a primeira e mais ardua tarefa na unificação da Historia da Humanidade. Eles foram os grandes iniciadores d'esse espírito de universalização humana que caracteriza os Tempos Modernos.

A essa contiguidade geográfica, sobre que assentaram tantas comunidades de raça, de carácter e expressão literaria e, por fim, a partilha na realização da maior empresa de todos os tempos, dir-

se-hia que devera corresponder, quan do menos, uma razoavel entente espiritual e politica. Não foi assim. Bem pelo contrario, espanhois e portugueses fem vivido de ha muito separados per uma muralha de isolamento, cimentada dum lado em sistematico receio e desconfiança, do outro em desinteresse por tuo o que se passa entre os visinhos do ocidente.

Ninguém, com mais acuidade que Pi y Margall denunciou este absurdo, afirmando do mesmo passo que os espanhois levavam a palma neste mutuo desconhecimento com sua ignorancia da literatura, da vida social e politica de Portugal. Ninguém, com mais justeza, filiou os temores ou a hostilidade dos lusitanos na politica de unitarismo violento, que orientou durante séculos o Estado espanhol nas suas relações com Portugal.

Forçados por esta razão, os portugueses cuidaram de suprir as debilidades duma fronteira tão perigosamente aberta com as defesas duma formação psicologica de tendencia anti-castelhana, a que a historia, é certo, abriu aliterceres mas que a literatura e o ensino officiaes sistematizaram, protelando-a por trez séculos.

Conhecidos estes antecedentes, que attitude fôra de esperar do povo português em face da guerra actual? Maior ou menor indifferença perante a politica de intervenção de Salazar, ao lado dos generais rebeldes? Conformação egoista, na expectativa do enfraquecimento da nação que constituiria por tanto tempo a maior ameaça para a sua independencia?

Muito longe disso — e este fenomeno não é suficientemente conhecido em Espanha — o povo português não so repudia, como criminosa, a politica de Salazar, mas acompanha com paixão febril, e hora por hora, as fases da luta travada em Espanha. Para além de todos os factos denunciados pela imprensa, os portugueses vivem actualmente em plena sublevação intima e sofrem de não poder expremir com toda a efficacia a sua exaltada fraternidade pelo povo espanhol. A revolta de algumas e precisamente as principais unidades da marinha de guerra, a destruição ou sabotage das fabricas de material que forneciam os rebeldes, a multiplicação dos actos individuais ou colectivos de protesto, mau grado o regimen de opressão terrivel que esmaga Portugal, não dão a justa medida daquêle estado passionnal, que se pode apreender-se no sua extrema agudeza pela comunicação directa com as massas do país, hoje reunidas numa vasta Frente Popular.

Como explicar este fenomeno, na apparencia absurdo? Dir-se-ha que a razão é simples e a mesma que determina a identificação das massas italianas ou alemãs com o povo espanhol: a angustiosa necessidade de contribuir para a derrota do fascismo, inimigo comum. A explicação colhe mas, em parte, apenas. Para os portugueses trata-se, sim, dum problema nacional, mas profundamente integrado no quadro peninsular. Nuns, com perfeita clarividencia, noutros, com a certa intuição das realidades do pasado e do presente, os portugueses compreenderam desde as primeiras horas que o povo espanhol estava em guerra precisamente com as forças historicas responsaveis da politica de unitarismo violento, que durante séculos ameaçara e continuaria a ser uma ameaça latente à sua autonomia. Os portugueses

não ignoram que a derrota das poderosas oligarquias que até hoje escravizaram a Espanha pode significar não so a queda da ditadura que os oprime, mas também o derrubamento da muralha que tem dividido até hoje os dois povos, impedindo o seu entendimento e colaboração fraterna.

Povo algum, como o português — podemos garanti-lo — está nesta hora consubstancialmente identificado com a causa do povo espanhol. Estabeleceu-se enfim uma tacita entente entre os dois povos. É um facto novo, que supomos merece toda a attenção. Será possível radical-la? Dar-lhe expressão politica? Poderiam de novo os povos peninsulares, terminada a hostilidade que os debilita, assumir com nova pujança a sua função universalizadora na historia? Pendermos para a afirmativa. Com uma condição. Que na Espanha saibam prever todas as reacções da sensibilidade politica dum povo, que tem oito séculos de independencia, interrompidos apenas por sessenta anos de cativeiro filipino.

Mas dir-me-hão a que proposito vem neste Congresso em Defeza da Cultura estas considerações mais propriamente de caracter politico? Tentarei justificarme. Antes de mais nada vos pergunto: existirá entre os escritores e os demais homens qualquer distinção irreductivel que os iniba de viver plenamente os problemas mais angustiosos que preocupam o resto da Humanidade? Não, respondo; e, pelo contrario, a sua qualidade de definidores de estados de espirito colectivos, de antenas que recolhem as inquietações inexpressas dos homens, lhes impõem mais categoricos deveres. Com mais latitude, porventura, que Benda direi: suporia sempre uma castração furtar o escritor a qualquer possibilidade viril de lutar onde e como quer que seja que combatam e sofram os outros homens.

Por outro lado, pergunto ainda: poderia sobreviver acaso, se o fascismo internacional não fôra vencido em Espanha, qualquer esperança de liberdade de pensamento, de humanismo na cultura e, já não diremos de progresso, mas sequer de conservação das conquistas do espirito?

A resposta seria ociosa, pois, todos sabemos, o fascismo representa o sistema de regressão mais brutal de todos os tempos na ordem politica, social e cultural.

O ponto de vista dos escritores portugueses é, pois, que se torna absolutamente necessario defender, restabelecer e alargar as condições sociais de independencia do espirito que constituíam até hoje a base de todos os progressos da cultura, ou seja que o dever mais urgente e indeclinavel dos intellectuais é auxiliar com as armas ou com a pena a causa do povo espanhol. Os escritores teem hoje também a sua trincheira e serão traidores os que a não ocupem com disciplina. Na luta que o povo português sustenta desde o começo desta guerra com o Governo usurpador de Salazar, os intellectuais e, entre elles, alguns dos melhores escritores, toman parte principal, identificados com as massas populares. Quereis saber, nestas condições, o que se tem feito em Portugal em defeza da cultura?

O mesmo aproximadamente que em apoio do povo espanhol. Em 11 de setembro, pouco tempo volvido sobre o começo da guerra em Espanha, uma parte da armada portuguesa, por solidariedade com o povo espanhol, ainda que na cer-

GALIZA E CATALUÑA NO CONGRESO INTERNACIONAL DOS ESCRITORES ANTIFEIXISTAS

O MENSAXE DE CATALUÑA

(Fragmentos do discurso do Dr. Serra Hunter)

No concerto harmónico da verdade e a xustiza, que é o que representa n'este intre de guerra o Congreso Internacional d'Intellectuaes, non podía faltar a voce de Cataluña, desta nacionalidade que teima cara a un posto de honor na vanguardia das povos defensores da liberdade e da cultura.

Entendemos que toda cultura, como toda actividade intelectual, ten duas funcioes: a interna, que provén da estrutura propia da mentalidade e da ética nacional, e a externa, de colabora coas demais culturas. Empregando o lingoaxe dos combatentes diríamos que hai un fronte internacional dos intellectuaes que coincide coa liña avanzada do fronte mundial dos povos democratas.

Cataluña arela profundizar na sua propia personalidade, porque coída así mellor servir à causa da civilización universal.

O valor das civilizações non se tasa pol-a estensión, senon pol-as calidades intrínsecas e de efficacia histórica. E ésta en definitiva a que decide a futura sorte dos povos. Fora do sentido ético ou espiritual que cada aportación política ten na historia do mundo, hai que ter en conta as irradiaciones culturais dos diferentes ciclos étnicos en que se moven as nações e os povos.

O direito de toda cultura a vivir e a se desenrolar é o mesmo que aquelas e estes teñen a dispor do seu destino. Non é esta unha afirmación banal e arbitraria, filla do capricho ou do orgullo nacional, senon a conclusão d'un raciocinio mexto en que teñen igual participación a razón e a experiencia, a natureza e a hestoria.

Para nos a política é inseparable da cultura. Cada un destes termos ten unha significación especial ou privativa do seu contido e da sua finalidade; mais hemos de reconhecer que hai unha radiga común nas duas activida-

teza quasi segura de ser vencida, revoltou-se.

O Governo de Salazar, não obstante as suas declarações de adesão ao pacto de não intervenção, tem ajudado por todos os meios os rebeldes, à disposição dos quais poz não só as fabricas de material de guerra do Estado, mas outras particulares, cujas actividades promove ou protege. Por este motivo os actos de sabotage, quer retumbantes e que encontram eco na imprensa, quer realizados em silencio, sucedem-se quasi diariamente por todos los meios. Recordarei apenas aquilo que ha dois dias contava André Malraux no meeting de Madrid. Nos dias do avanço rebelde sobre Talavera a aviação facciosa lançou sobre as linhas dos leais centenas e centenas de bombas que não explodiram. Intrigados com a singular coincidência, Malraux e outro official cuidaram de examinar as bombas. Tratava-se de material alemão, introduzido por Portugal em Espanha. Pois bem: dentro de cada uma havia uma pequena

des, a do Estado e a do saber, i é que nin un nin outro pódense situaren fora das condicoes sociais e económicas do povo, cujas inqedanzas constatan e interpretan.

Non pode n'esto haber mingoa nengunha da colabora entre todol-os grupos culturaes.

A cultura universal deféndese defendendo a propia cultura. A unidade das forzas combatentes é a indispensabel condición para a defensa eficaz e lograda. Mais a unidade somente deixa de ser unha entelequia cando e xuntanza e colabora de vontades e intencioes. Sen a variedade, que lle da quentor e vida, a unidade non pasa de ser un anceo abstracto e a miúdo utópico.

A cultura universal é a resultante de total-as culturas particulares confluindo n'un mesmo sentido e n'unha mesma dirección espiritual. Cada cultura auténtica eispresa unha modalidade da cultura universal. Esta é unha segunda xustificación da eixistenza das culturas nacionaes ou étnicas. Pero unha modalidade non pode producirse se non eisiste unha razón suficiente que obrigue a variar as condicoes xérais da vida mental. Estas causas afectan per un igual ao pensamento que crea as diversidades ideolóxicas, à espresión que orixina a necesidade d'un idioma e d'un arte, e à práctica que imprica a formación d'unhas técnicas.

Quiséramos faguer constar agora diante da representación da intelectualidad mundial, o esforzo que realizou Cataluña, durante o século que vai de 1835 a 1935, para se topar a si mesma despois de tres séculos de decadencia do seu idioma e da sua cultura. O caso de Cataluña é unha nova confirmación do que pode a vontade i o espirito sobre a fatalidade i a natureza. E também unha refutación experimental da teoría da decadencia inexorabel dos povos. E ainda, en

mensagem, escrita em português que dizia: «Camarada, esta bomba não explodirá.» E. Malraux acrescentou que este era talvez um dos incidentes da guerra que mais o emocionara.

Acrescentemos apenas que em Portugal desde algum tempo fala uma radio clandestina da Frente Popular Portuguesa e se editam na clandestinidade dezenas de periodicos para elucidar dia a dia o povo português sobre a verdadeira situação e significado da guerra em Espanha. Só quem algum dia colaborou nesta espécie de trabalhos sabe que soma infinita de energia, de cautelosa habilidade, e generosissimo sacrificio elles necessitam. E por isso que, pelo amor à causa de Espanha, as prisões de Portugal, e os logares de mais pestifero desterro das nossas colonias, quando não os cemitérios, se estam enchendo de milhares e milhares de portugueses.

Camaradas espanhois e internacionais, em nome dos escritores portugueses antifascistas, da

terceiro termo, unha proba d'aquel paralelismo que sinalábamos denantes entre a liberdade política e o desenrolo cultural dos povos.

O rexurdimiento da cultura e do arte no intre culminante do romantismo é un despertar sen precedentes na hestoria das culturas. Este despertar no teria nada de paradoxico en povos que teñen vivido unha longa época de esplendor cultural, porque o seu lévado histórico é d'abondo para producir un novo frolecimiento dos seus valores espirituales. Mais n'un povo mediatizado no intre preciso da sua hexemonia política, por coincidencias tráxicas da hestoria, a reconstrucción da sua individualidade nacional toma un ar de sorprendente novidade que ainda oxe é motivo de admiranza, ou, ao menos, de estudo para o hestoriador e o sociólogo.

Ao longo do século XIX realizou-se esta incorporación de Cataluña à Europa culta. Foi sobre todo a proximidade a Franza a circunstanza determiniante d'aquela incorporación, e foi a través das obras francesas que temos aprendido a coñecer aos outros literatos e aos outros filósofos. Desta banda e da outra do Pirineo fálase un mesmo idioma. Poetas d'aquí e d'alén da cadea pirenaica silabeam as suas cantigas cun mesmo ritmo e cunha mesma sereidade mediterránea. A rente dos poetas veñen os pensadores; en pos dos pensadores, os políticos. Siguen aos políticos os pedagogos, i a estes os apóstoles das novas doutrinas sociaes.

A segunda etapa do noso desenrolo cultural ábrese no século XX. A vella concepción centralista e imperialista, lañada pol-os movimientos sociaes e económicos tanto ou mais que pol-as novas ideas e a nova ourentación política, afúndese gradualmente cada volta que o Estado demanda a opinión do povo de Cataluña. Mais, de total-as reivindicaciones que o povo eisixe, a que mais foudamente estima Cataluña é a reivindicación da cultura. Mentras nos centros intellectuaes seguía a evolución progresiva do Renacimiento e se engadía às inqedanzas artísticas e literarias o cultivo da ciencia e da filosoffa, operábase unha doble transformación no

Frente Popular Portuguesa e das associações de estudantes antifascistas, trago-vos a mensagem da mais ardente fraternidade e solidariedade com a causa do povo espanhol. Os portugueses desencadearam até hoje sete movimentos revolucionarios contra a ditadura, e estão dispostos a proseguir até ao ultimo — o que derrube para sempre a ditadura de Salazar.

Os portugueses sabem que a sua liberdade e a dos demais povos está ligada à sorte da guerra em Espanha. E sabem que dela depende todo o futuro da civilização. Pois se acaso o fascismo tivesse que vencer — coisa que mente repele por monstruosa e contraria ao sentido total da historia — esse cataclismo social representaria para todos os homens a negação, porventura para sempre, da liberdade e da justiça, e para os crentes a negação, não menos tragica e irremediavel, do proprio Deus.

Valencia, julio 1937

seo da cultura catalana. As clases traballadoras creaban centros de estudo e de divulgación do saber independentes das institucións docentes, e os Ateneos populares non suplián só as deficiencias do ensino oficial, senon que terminaban ambiciosamente alcazar a categoría de universidades obreiras. Nos cursos populares, por outra parte, as humanidades ocupaban un posto de honor de par das disciplinas científicas e tecnolóxicas; e podemos dicir que tanto na masa proletaria como nos núcleos profesionais, aumentaba por días o interese pol-os problemas da idealidade humana.

Foi sempre unha arela nosa a organización do ensino, a estrutura dos Institutos de outa investigación científica e, sobre todo oxe, a creación d'un ambiente intelectual popular. Lembremos as batallas que os representantes de Cataluña ouberon de librar coa maioría dos Diputados das Constituintes da República para alcazar a súa autonomía cultural. E aquela batalla perdida pola actitude de incompreensión de vellos políticos encheu de door os fogares dos bós catalans que creían chegada a hora da súa redención política.

A República, rompendo os vellos moldes do privilexo e da aristocracia, abriu a esperanza d'unha plea emancipación espiritual, mais o lastre da tradición monárquica era tan forte que non foi posíbel alcazala. A República representaba o inicio da nova vida moderna; pero foi tan forte a reacción de 1933 e 1934 que foi preciso aproveitar d'unha revolta militar, derradeiro residuo do carcomesto réxime caído en 1931, para faguer posíbel unha renovación, dende o tronco á radiga, da hestoria dos povos hispánicos. E apareceu a Revolución.

A Revolución descubriu aptitudes insospeitadas da alma nacional. Tivo a virtude de destruír as velhas preocupacións fillas d'un espírito de clase. Abreu as portas da liberdade e da xustiza social. A nosa cultura estase impregnando do novo sentido da vida e, sobre todo, do posto do home no Cosmos, que é en definitiva o problema da cultura humana.

Quiséramos aínda engadir algunhas verbas sobre o porvir da cultura catalana. Ela incorpórase ao novo mundo c'unha predisposición favorable ás ourentacións da época moderna. Cataluña no representará unha resistencia ao pulo transformador da nova sociedade. Horas graves ten vividas a nosa patria, e poida ser que horas mais graves aínda lle agarden si a axuda das potencias feixistas sigue actuando progresivamente en favor da Hespaña negra, vergoña e oprobio de Cataluña e da cultura. Agardamos triunfar de todas esas intervencións que negan o dereito elemental dos pobos a escoller o réxime que mellor lles ven. Mais si non fose así, si se repite agora o que decote temos visto na hestoria, que a xustiza e o dereito fosen asoballados por unha enxurrada de opresión e barbarie, aniquilados, ficaría aínda en pé un novo exemplo d'un povo que prefere sucumbir a renegar do seu pasado e da causa da cultura.

Por esta conxugación de intereses, ningunha das nosas consideracións pode desvirtuar o feito da convivencia de Cataluña con outros núcleos nacionais. Con eles queremos topar a unidade defensiva de todas as culturas hispánicas. A cultura catalana non

pode sustraerse ao contacto e ao recíproco influxo das outras culturas peninsulares e da cultura latina en xeral. Temos moitas cousas comúns, virtudes e defectos, realidades e anxeos, son os que nos solidarizan con outros povos e outras culturas.

Esto obríganos a manter e intensificar a laboría coordinadora das Alianzas hispánicas para a defensa da cultura. Do mesmo xeito que a guerra enfrentounos c'un mesmo enemigo, e a lembranza dos irmans caídos enloita as nosas almas, as diferentes aso-

ciacións intelectuais dos povos oxe en loita acudirán mañán xuntas tamén ás grandes asambleas mundiais onde non se fará ouvir outra voce que a da verdade e a xustiza.

Ante a máxica forza destas dúas verbas que iniciaron e ceran este parlamento dos intelectuais de Cataluña, faguemos o propósito de traballar pola solidariedade de todos os povos hispánicos que é o camiño d'aquela outra solidariedade dos povos democratas que poden salvar a cultura universal.

EN NOME DE GALIZA

(Verbas de R. Dieste)

O patriotismo oficial, tremenda mascarada con estandartes e cornetas, en poucas terras era tan choqueiro e irreverente como en terra galega. Sentíase alí mais crudamente o seu artificio porque a cultura do povo era pura lembranza... e aquilo non lembraba nada. Era un sino d'autoridade choca, brutal, ourilocinte, con cheiro a pólvora ou a incenso, según o intre.

A ese «patriotismo» debíase en parte que en Galiza custara traballo tomar en serio a vida civil. ¿Qué tiñan que ver os seus estrabillos — como de loro que interven n'unha conversa — coa inxel fidalguía dos nosos campos e do noso mar? Nin labradores nin mariñeiros entenderon nunca de que se trataba... A «patria» era un escudo de folia de lata, un tricornio de charol, un cheiro a puvulla, unha núa adusteza de xuzgado e — nos días de festa e na cidade — coroneles tesos como fetiches. Aquelo era a patria... a aquilo había que servir... Non. O labrador non entendía, nin o mariñeiro, nin o artesán — artista din alí. Eu... tampouco entendía, por moito que nolo houbese espicado o escolante. Quedaban na lembranza uns nomes e uns cascos visigodos; viñan despois chisteras e tricornios; logo a marcha real nas procesións, culatazos ao remate das festas, o ter que servir ao rei, o ter estado no desastre — sempre n'algun desastre — si se estivo na guerra... Iso era a «Hespaña» na mais antiga, inxel e reverente das Hespañas, na nosa e vosa Galiza, hespañois, n'un vello e acendrado anaco de tradición europea, poetas de lonxe que nos escoitades. ¿Non hai tamén nos vossos países unha Galiza, un anaco de tempo remansado, fillo de estrelas e de cristiandá, que non entende a farsa — nin siquiera para combatila — d'un Estado falso, atafegante e ornamental?

Cando se proclamou a República hespañola, aquel tempo remansado de Galiza, aquela lembranza fidalga, coidou chegado o intre de se faguer civil, púxose en marcha, converteuse en entusiasmo solidario, en canción de camiño cara á cidade — realmente humano — que íamos crear en compañía de todos... Amor a esa cidade máxica fixo rir e cantar pol-as estradas aos labregos mais vellos, roucos xa de vivas que berraban por primeira vez, deténdose nas encrucilladas para palicar uns cos outros de política.

¿A política! Tamén por vez primeira falouse en serio de política na nosa terra, e díciase: «Porque oxe en día, na Hespaña...» Díciase Hespaña con real gravidade, poñéndoa no día do sol e do sangue que corre pol-as veas, actualizándoa c'un «oxe en día» cheo d'orgullo e de fraternidade.

O loro parecía morto, soterrado, posto a apodrecer n'un ataúde carnavalesco. Pero voltou. Voltou de novo, axigantado, chiando coa voce mais borracha e trepidante que endexamais o seu vadeiro e afrentoso «hespañolismo». E todas as hespañas onde o povo non tivo armas a tempo foron asoballadas. ¿A miña fíxose famosa pol-o sufrimento — e pol-a sua inerme, tráxica e desesperada resistencia!

Oxe é cando Galiza olla cara á Hespaña leal — ou cúa lealtade non pudo ser vencida por sorpresa — c'unha anguria tan fonda como a sua esperanza. E oxe é cando os galegos que combaten aquí, fan-o, quizais por vez primeira, «pol-a patria».

E eu dígovos que un día, cando unha mesma canción de victoria corra por todo o ar, dende aquí a Fisterre, os mariñeiros e os labregos da nosa terra saberán por fin o que non se entendía nas hestorias retóricas da escola e poñerán a alma n'este grito interno: ¿Galiza e nosa... e tamén vosa, hespañois! ¿Vede a sangüentada!

Ogallá poida Hespaña enteira dicir o mesmo a toda Europa con semellante dignidade... ¿Hespaña non é nosa e vosa, europeos? ¿Axudádenos, poetas de todas as terras!

O Congreso Internacional dos Escritores Antifeixistas, derradeiramente celebrado en cidades da Hespaña leal — Madrid, Valencia, Barcelona — dará axiña o seu froito mais preciado: a voz, chea de nova e quente convicción, dos escritores estranxeiros que viron e viviron entre nós a verdade. Eles dirán ao mundo — coa forza do espírito e da lembranza — onde está oxe a vontade heroica que esgrime as armas da xustiza. Eles espellarán o resplandor de novo mundo que viron amanecer aquí, n'este fronte único do traballo, do espírito e do heroísmo popular.

FALAN OS EVADIDOS

PANORAMA FEIXISTA

Outros 18 evadidos chegaron a nós. Homes do mar e das fábricas. Mariñeiros e obreiros. Entre eles, Severino Chacón, presidente da Federación Nacional de Traballadores de Tabacos, que se atopaba na Coruña no intre de estar a sublevación feixista.

Moito tempo estiveron agachados, fuxindo dos feixistas e da delación, vendo o xeito de poder saír do inferno que é Galiza baixo o terror feixista. Algúns, entre eles Chacón, pónense á fala con un mariñeiro, que fai de mediador e facilítalles a evasión. Logo, xuntos todos, cun revólver na man algúns deles, someten ao patrón dun barco de pesca. Outros fan o mesmo cos patróns de outros tres barcos. E os que estiveron xuntos meses e meses baixo o feixismo, xuntos fuxen da súa tiranía. Proa ao hourizonte, pasando entre medio da vixilancia costeira, lonxe das roitas que fan de cote os mariñeiros, saen a alta mar, viran ao norte, poñen rumbo a Francia...

Aos tres días de mar chegan a Brest. De alí a Hespaña. E eiquí están agora, resoltos a combater no fronte da lealtade.

OS CRIMES

Falan de moitas cousas. Axúdanse uns a outros a completar os relatos. Discuten... Pónense d'acordo.

O feixismo non repara en nada. En nada do que se refire a asoballar aos traballadores para conquistar os seus fíis criminaes. Xa sabemos a loita que levan contra os mestres. Unha estampa de Castelao fala ben de ista loita asesina.

Maria Barbeito, que dirixía a Escola Normal da Coruña, foi unha das primeiras vítimas do terror «nazionalista». Nos días mesmos da sublevación, destituírona. Desde entón non deixou de ser espía e perseguida.

Mais si foran só destitucións!... A mestra de Miño, unha rapaza aínda, foi fusilada. O mestre de Santa Lucía, na Coruña, vello de 50 anos, Luis Barrio, tamén. ¿Qué fixeran? Non eran ben vistos pol-os cregos... Luis Barrio, ademais, tiña intervido nas derradeiras eleccións a favor do Frente Popular.

OS CRIMINÁIS

Son xa famosos os Casteleiros e o crego Toubes. Tamén outro crego, Barrero, é o compinche do Toubes. Fíxose (¿pra mellor honrar a Deus?) teniente da Guarda Civil, e poucos «civiles» lle aventaxan en frialdade e barbarie. Ademais, inda hai outros. O xefe de Propaganda na Coruña, por exemplo, é Eduardo Pérez Hervada. Agora é feixista, mais prael-o tivo que se traicionar e facer traición aos demais. Denantes presumía de liberal... O seu tío, Pancho Hervada, é un dos mais grandes verdugos dos obreiros. ¿Cantas ha de ter que pagar pol-a súa intervención nos traballos da nova Casa de Correos!... Alí, a xente traballa, suda, sacrifícase baixo as mais brutales coaccións. Pero nin cobra, nin come, nin vive... ¿Aquelo non é vivir!... É un dos asesinos de Huici, de García Ramos — o médico de Meirás —, o follateiro ao que despois de fusilalo claváronlle no chan o curazon traspasado cun coitelo; de Xosé Naya — o cho-

colateiro de Santa Catalina —, morto tamén por non querer dicir o paradeiro de seu fillo (desfíxeronlle a cabeza a culatazos).

AINDA MAIS

Aos crimes, siguen as persecucións, os encarceramentos, os aldraxes... Si recae sobre calquera a denuncia de ser de esquerda, detéñeno. Si á muller, mércana cortándolle o cabelo e faguéndolle una inscrición na fronte; si é home, ficará por moito tempo na cadea.

As casas dos homes republicáns, socialistas, etc., foron saqueadas. Eísí lle pasón á de Casares Quiroga. A súa filla i o seu sogro están presos no Ferrol. Entre outros moitos, Antonio Zapata, concellal socialista do 14 de abril, está na cadea desde o mes de xulio do ano pasado. Os mouros e os lexionarios, xa se sabe o que fán. Son os novos matóns — protexidos, como os outros — que fan toda cras de infamias coa xente. Pra que os oficiais italianos e alemáns, poidan tomar o «vermuth» tranquíos na rua Real, está prohibido o paso dos autos durante a mañán...

E a Hespaña «nazional» ten as suas preferenzas pra os mouros. Istes quixerón un cimiterio «especial» pra os seus mortos. E fixéronllo. (En contra, os cregos non permiten o enterramento dos «roxos» nos cimiterios cristiáns. Por iso nas estradas, nos campos, nas praias, fican centos e miles de cadáveres... ¿A sangue antifeixista enche Galiza enteira!)

O CAMPESIÑO ASOBALLADO

Oxe como nunca, o campo ten fame. O campesiño sabe o que son os alcaldes, os cregos, as autoridades todas do feixismo asesino. Un día chega o cura ou o Alcalde. Xunta aos campesiños dunha aldeia e dilles:

— Tendes que traballar pra Hespaña «nazional». Mañán tí, e tí, e tí (váinos anomeando un por un) ides pra acabar o camiño veciñal.

Si un campesiño dí:
— ¿E canto imos cobrar...?
Contéstalle:
— ¿Nada! E un traballo «voluntario».

Ou si outro pregunta:
— Eas ferramentas, ¿quén nolas dá?
Contéstalle:
— ¿Buscádeas vos!

E hai que ir. Sen diñeiro, sen comida, sen ferramentas. Pero hai que ir.

Chegan os carros de grao, berzas, froitas, ao mercado. Alí agarda xa un representante do Exército. Non ten mais que ollar o que lle convén. E coa man vai sinalando o que quer. «Este carro de millo, éste de froita, este...»

Un campesiño:
— ¿E canto nos dan?
Sen miral-o, entre dentes, o representante do Exército dí:
— Eiquí tés un vale.

O campesiño queda sin o froito do seu traballo. Mira o papel. Dalle voltas. (Xa sabe que o vale no se cobrará...) Logo, volve os ollos pra o representante do Exército. E, ao mesmo tempo, pecha os puños... «¿Un día!...», pensa.

OS MARIÑEIROS

Hai parexas de pesca que levan dous meses sen cobrar. Algunhas

levan tres ou catro meses. Algúns dos compañeiros con que estamos falando, levaban catro meses cando fuxiron de alá.

Chegan os barcos de pesca. Algún ven valdeiro, por que xa foi «requisado» no mar. Outros non han de vender, porque hai alí tamén un «representante» do Exército que di: «Esto quero, esto tamén». Separa as sardiñas e os xurelos pra os hospitaes, as merluzas e o bonito... pra os oficiaes e as amistades. Cada día, Cepeda, o presidente da Patronal, facía cousas de estas.

Unha das tantas veces que pregoaron a caída de Madrid tiñan un tren de peixe preparado pra mandar aos soldados do Exército «salvador». Pero como o Exército «salvador» non estaba en Madrid, senon querendo entrar — o que e outra cousa — quedou sin peixe.

OS OBREIROS

Os obreiros son os que máis sofren o «poder» feixista. Son os máis perseguidos, e tamén os máis explotados. Cada un ha de dar parte do xornal pra o «Exército nacional». Os xornaes foron reducidos á metade. Non hai orgaización, nin bases de traballo, nin dereito ningún. A xornada de traballo é de doce e aínda de catorce horas. E os capitalistas agravan a explotación. Os militares reducen o xornal e aumentan as horas. Os industriais reducen, con trampas, o xornal que aqueles establecen.

O mesmo Cepeda, dirixente da fábrica Senra, de calzados, que está baixo o control militar, dáballes aos traballadores casi a metade do pouco que xa o Exército lles asignaba. O Exército sóbulo-o. Pero... Os obreiros siguen traballando como bestas, sen cobrar o que deben, sen comer o preciso pra se poder soste en pé.

Na Fábrica de Tabacos. Xa se sabe o célebre discurso de Martínez Anido. Chamou prostitutas ás obreiras. Agora, despois de eso, han de traballar dúas horas gratis cada día. É pra o Exército «nacional». Si os obreiros da Fábrica Senra cobraban antes 10 ou 12 pesetas, oxe cobran 4 ou 5, e levan sempre dúas ou tres semanas de atraso. As mulleres da Fábrica de Tabacos cobran 2 ou 3 pesetas.

O PEQUEÑO INDUSTRIAL

A pequena industria está arruinada. Non hai quen merque nada. Pero non hai tampouco nada que vender. E non hai bastante diñeiro pra poder comprir as eixenencias tributarias. Por iso, unha agora, logo outra, van pechando as portas.

¿Panos? ¿Non hai! ¿Medias? ¿Non hai! ¿Fíos? ¿Non hai! Nin mercan nin venden. (Por iso Franco quer Cataluña).

Pero o Exército quér o pago puntual das contribucións.

O gran comercio é outra vítima. Unha tarxeta dicindo: «O Exército ten necesidá de tal ou tal cousa». O comerciante que paga as contribucións, mórdesse os labios de rábida, pero cede. Senón... Ao día seguinte hai unha lista no periódico, unha lista encabezada cōtiduo de «Suscripción voluntaria». Xa toda a xente sabe o que significa «voluntario» na transformación feita no lingoaxe por os feixistas...

A BENEFICENCIA

Sáron a flote outra vez as procesións de mulleres catequistas. Influen na política, na moral, e en todas as cousas.

Do Asilo foron botados moitos vellos asilados, por lles atopar un

GALICIA MÁRTIR

«Galicia Mártir». Album de estampas de la guerra. Alfonso R. Castelao, el hondo artista, político y escritor gallego, las ha concebido y dibujado.

«Van dirigidas a vosotros que siempre amasteis la libertad y sois la única reserva que nos queda para reconstruir el hogar deshecho.» Así les dice Castelao a los trabajadores galaicos que andan por el mundo.

No acierta a comprender la humildad de abuela, de rodillas ante la cruz, que en nombre de este símbolo de re-

trato de García Hernández ou Galán. Tal lle pasou-a un primo de un dos compañeiros que falan con nós.

En moitas casas — de traballadores, claro — a xente durme no chan. Recibiron unha tarxeta dicindo que a cama precisábana pra un hospital. (Aínda que os almaces estén cheos de muebles.)

«Quén leva unha xoia non é bon hespañol», é a consiña que traen os periódicos. A xente non lles dá as medallas, nin os anelos, nin os pendentes. E pra non seren «malos» hespañoles, escóndenlos.

O «Auxilio de Invierno». Como acabóu o inverno, cambéaronlle o nome en «Auxilio Social». Eran, como se sabe, comedores. Pero nin antes nin cō novo nome pode comer alí ningún. A xente non vai, inda que morra de fame. E a pouca que vai, non remedia a fame.

Franco fai moitos decretos. Un deles é facendo obrigatorio o «Auxilio Social». Cada sábado, algunhas señoritas adícanse a poñer no peito de xente insinias, bandeiras italiás, bandeiras alemás, unha cruz gamada, unha cruz sen gamar... Hai que lles dar trinta céntimos. Hai que dalos pol-a forza..., por que o «Auxilio» e «voluntario».

AS FESTAS DOS TRUNFOS

Xa se sabe que Málaga caeu pol-a acción dos feixistas alemáns e italiáns. Ben. Os «nacionalistas» festexaron o trunfo. Fixeron misas. Fixeron procesións. Craro que hai xente que non vai á misa. Pois na Plaza de María Pita puxeron catro bocois de viño pra que a xente estivera «contenta» e bebera gratis... (Non se sabe o que haberán dito as damas catequistas.)

A MORAL

A moral de guerra son os mouros, os cañóns alemáns, os avións italiáns. Ninguén cree no trunfo total. A xente espera a chegada dos nosos aparatos. Cando algún cruza o ceo, até os rapaces ollan pra enriba e pérguntanse: «¿Son os nosos?» Os «nosos» son os nosos, non os deles.

A moral do esprito, ademais do viño, é a roupa longa. Prohibido se bañare con escote. Prohibido tomar o sol nas praias (¡eso é paganismo!), prohibido andar sen medias (¡pero si non as hai!), prohibido... O que non está prohibido é que os mouros fagan o amor, no nome de Alá, ás fillas das catequistas cristiás.

AS «AUTORIDADES»

O sarxento Sánchez, da Guarda Civil, é unha autoridade. Fixo ben de crimes pra que o ascenderan a suboficial.

Arellano é o Gobernador civil, un depravado que non quer que as mulleres mostren a pel. Veu de Pamplona. Agora é carlista. Foi nótro tempo xefe dos pistoleros do Libre en Barcelona. Foi tamén defensor do xefe feixista Primo de Rivera. Pol-o tanto, ten méritos...

F. G.

dención se mate sin piedad al prójimo: «Queiman, rouban e asesinan no teu nome.»

Al aire libre musita su plegaria. Al aire libre, fuera de la iglesia, cuyas campanas se oyen en la lejanía. A la sombra de los árboles o sobre los verdes trigales, «porque Dios se encuentra en todo sitio».

También al aire libre, con el agua fresca y pura de las vertientes, se da en aquellos campos la bendición al hijo que lleva la mujer embarazada en las entrañas.

«La última lección del maestro! «A derradeira lección do mestre.» Tendido está en el campo, abiertos los ojos y las heridas, el abnegado forjador de la nueva conciencia juvenil de España.

Los alumnos rinden silencioso homenaje al cadáver del maestro, quien con el sacrificio de su vida les está enseñando la última lección.

«La más ejemplar y elocuente de su largo, de su penoso apostolado!»

Montones de restos humanos todavía insepultos. Frente a ellos, cruzado de brazos, exclama el reaccionario: «Así aprenderán a no tener ideas.»

Palabras, en la cárcel, de los condenados a muerte: «Van a matarnos; pero venceremos.»

En los cementerios de toda Galicia se oye un clamor que sale de las tumbas, y que recogen y repiten los sepultureros para llevarlo a sus millones de hermanos oprimidos: «No entierran cadáveres; entierran simiente los enemigos del pueblo.»

Un trabajador herido, ametrallado, tiene valor para gritar: «¡Arriba los pobres del mundo!»

Hinchado de calaveras está el Dios de los fascistas, el Dios de la matanza, el monstruo de la guerra.

Pequeños supervivientes en la miseria, sin sus padres, sin techo que los abrigue, deambulan vestidos de negro por valles y colinas.

Mujeres ultrajadas, maniatadas, mutiladas, con la cabeza al rape, tienen que asistir al tormento inquisitorial de sus maridos que se desangran en los calabozos.

Madres gallegas, ancianas campesinas, nobles mujeres que todo lo perdonan, están sintiendo y comprendiendo ahora, con el hijo muerto en los regazos, que la resignación cristiana no habrá de curar su pena.

Al ver las estampas de Castelao entra por los ojos y llega al corazón un gran dolor: el dolor inenarrable del pueblo que inspiró al autor de las Cantigas de Santa María.

¡Pueblo generoso, sencillo, hospitalario! ¡Pueblo el de Galicia sano de cuerpo y de espíritu, sin contagio de corrupción, sádicamente inmolado por la ferocidad sin nombre de los fascistas!

¿Es posible que mi Galicia — ¡Galicia siquiera! — haya podido escapar a los horrores de la barbarie? ¡Porque Galicia debió ser invulnerable!

Si el ataque hubiese venido de hombres y no de fieras, de seres humanos y no de lobos, se habrían salvado de tanta infamia los gallegos.

Se habrían salvado, si: por su bondad, por su mansedumbre de siglos, por su doliente música gaitera, por el sabio rey poeta, por Rosalía de Castro, por el bucólico arcaísmo de su lengua galaica.

As de cantar,
Meniña gaitreira;
As de cantar,
Que morro de pena.

Canta, meniña
Na veira da fonte;
Canta, dareiche
Boliños do pote.

Papiñas con leite
Tamén che darei,
Sopiñas con viño
Torrexas con mel.

Castellanos de Castilla,
Tratade ben os gallegos:
Cando van, van como rosas;
Cando ven, ven como negros.

Cantan os galos pr'ó día,
Erguete, meu ben, e vaite.
— ¿Cōmo m'e'i d'ir, queridiña,
Cōmo m'e'i d'ir e deixarte?

¡Adiós, gloria! ¡Adiós contento!
¡Deixo á casa onde nacín,
Deixo á aldea que conoño
Por un mundo que non vin!

Deixo amigos por extraños,
Deixo á veiga pó-lo mar,
Deixo á aldea que conoço
¡Qué pudiera non deixar!...

¡Adiós tamén, queridiña,
Adiós por sempre quizaís!
Dígoche adiós chorando
Desd'á verña de mar.

Non m'olvides, queridiña,
Si morro de soidás...
Tantas légoas mar adentro...
¡Miña casiña!, ¡meu lar!

Hé aquí reflejada, en toda su simplicidad y en toda su pureza, el alma diáfana del pueblo de Galicia.

He aquí la angustia del emigrante, de los centenares de miles de emigrantes que dejan «la vega por el mar» — su suelo que es de otros — en busca del horizonte prometedor de América.

Y la queja sin odio contra el castellano: «Castellanos de Castilla, tratade ben os gallegos!»

Pero no, no era el castellano, el trabajador castellano, quien despreciaba y oprimía al trabajador gallego; no era su verdugo el campesino del centro, con las manos callosas, con sudor en la frente tostada por el sol; no era el hermano expropiado, el hermano proletario de la vieja Castilla quien trataba como siervo al de Galicia.

Era el régimen que imperaba en toda España. Régimen de señorío feudal; de explotación antieconómica, cerril y sin mesura; de codicia sin freno; de ignorancia y fanatismo adrede cultivados; de señoritos, curas, espuelas y tizonas; de cuadrilleros de la Santa Hermandad metidos en uniformes que nunca soñara san Fernando.

Cae la Monarquía. Surge la República. Se abren escuelas. Se construyen caminos. ¡Reforma agraria! Un poco de luz ilumina los valles y los montes de Galicia. Educadores e ingenieros van hasta sus más remotos caseríos.

Salto atrás con el paréntesis lamentable del bienio negro.

¡Arriba el Frente Popular! Otra vez escuelas. Otra vez caminos. Otra vez cultura. Otra vez progreso. De nuevo la reforma agraria.

Y cuando a esa cultura y a ese progreso se incorporaba con decisión Galicia, la caverna y los mandobles se echan sobre España. Y no perdonan al pueblo gallego sus ansias de libertad y de justicia.

A sus hombres y mujeres de vanguardia, a sus intelectuales, a sus educadores los torturan y asesinan. ¡Ni para los pequeños y humildes zagales hay clemencia!

En Coruña, solamente en Coruña, muy pocos quedan de los nueve mil afiliados del ramo de la construcción. Y con igual saña se ultima despiadadamente a los obreros de los otros sindicatos.

Hasta el séptimo mes de barbarie fascista han sido ejecutados los gobernadores de las cuatro provincias de Galicia, los alcaldes de ciudades, villas y aldeas, 417 médicos, 632 maestros y profesores, 187 abogados, 96 farmacéuticos, 23 telegrafistas y 42 ingenieros.

¡Basta ser republicano para perder la vida!

Galicia invulnerable es hoy Galicia mártir.

¿No ha de repercutir su martirio en toda mente civilizada?

¿No ha de repercutir de la Argentina a México, en la gran entraña hispanoamericana, nutrida con la savia roja y buena de tantas generaciones de gallegos?

Si. El dolor de Galicia es nuestro propio dolor, como la tragedia de España es tragedia de América.

Y la voz de veinte pueblos tiembla emocionada, porque la sangre que el crimen derrama en la península es sangre generosa de un mismo corazón.

VICENTE SÁENZ

(Delegado de Costa Rica en el II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas.)

Valencia, Barcelona, mayo de 1937.

VICTIMARIO FASCISTA

JACINTO SANTIAGO

Ano, 1927. Café «Iberia», na vila de Ourense.

Diante miña está falando un home pequeneiro, de traje mouro, fasquia apalerada. Fala con tanta meiguice e con tanto ingenio, que eu fico apavorado, admirado de que seja posibel hachare quen poida eisprimirse con aquela grácea... e ja non podendo aturarme, erguínme do meu escano e díñlle unha aperta cordeal, aperta de hirmau que atopa ao seu hirmau maor.

Asina foi cóma coñecín a Jacinto Santiago.

Foi fundador polo 28 do semanario *República*, de Ourense, o boletín máis original que se leva escrito na nosa terra. N-il había unha seizon que envejaría o mesmo Labarta: «Do esceario Grotesco.» Polas suas liñas desfiaban as figuriñas cativas, grotescamente barrocas, escachantes na sua vacuidade, do retabro directorial. ¿Quén dos nados sería capas de conter as tripas e non estoupare co riso ao léla?

Na conversa diaria, decote composta na fermosa lingoa galega, Jacinto era unha cachoeira de augas musicas, que estouraban en crestas bulreiras, sempre humedecidas de un fondo senso humano, compretamente novo, escoñecido. Eu coído que o noso grande amigo estaba chamado a creare outros géneros literarios, nos que alumease unha original e máis forte visión das cousas e dos homes.

Falando do seu valer, valer que endejamáis poderá ser aferido nin polos mesmos que millor o coñecíamos, afirmou unha vegada Novoa Santos n-un artigo periódico: «Jacinto Santiago é o home máis intelixente de Galiza»; verbas que aínda fai pouco me relembra n-unha carta o noso cultísimo peisán Jesús Culebras.

Profesor, Jacinto pola sua efusividade e pola sua mentalidade moderna, conquería ajiña o corazón dos seus aluños. Tudo aquilo que se achegaba ao meu amigo tiña a forza que ficare aprejoado polo frujido brando, lumioso e humano do Jacinto.

No aspecto político, Jacinto, era algo inconcebibel, mostroso, nista España nosa, onde tanta miseria, valeira de persoalidade, esmorrece pola ostentazón e polo mangoneo; pois, apesares da sua historia revoluzoaria, avalada por todas as cárceres da nosa região, e pol-os petoutos máis senlleiros e solitarios do noso chán que tantas veces viron ao noso amigo alí, ao seu pé, desterrado durante a ditadura; cando veu a República e cóma o propujesen pra candidato pola provincia de Ourense, Jacinto Santiago, o home absurdo, respondeu: «Eu non quero ser diputado, elegido pol-os caciques! Endejamáis na nosa terra se ouvira outra igoal.

¿Será posibel que home de tales prendas e de un mérito cóma ninguén pode persentar na Galiza, haja desaparecido pra sempre sin que a sua desaparición fose seguida de algo asina coma un terremoto?

Pro, a verdade, himanciños gallegos da yalma, aínda que doia, ésta: Jacinto Santiago, o home máis puro, máis honesto e máis intelixente de Galiza, morreu asinado pola canalla fascista na vila de Ourense, o 29 de agosto.

M. GARCÍA PABLO